

УДК: 378 - 056.2/.3

Людмила Ніколенко,

докторка педагогічних наук, доцентка,

професорка кафедри педагогіки, дошкільної та спеціальної освіти

nikolenko_1@365.dnu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0001-8708-3117

Researcher ID: U-3171-2017

Liudmyla Nikolenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Professor of the Department of Pedagogy, Preschool and Special Education

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара, Дніпро, Україна

проспект Науки, 72, м. Дніпро, 49010, Україна

Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine

Nauky Avenue, 72, Dnipro, 49010, Ukraine

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕНДЕНЦІЙ

DIFFERENTIATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN HIGHER EDUCATION IN THE CONTEXT OF CURRENT EDUCATIONAL TRENDS

Анотація. У статті проаналізовано проблему диференціації навчального процесу у закладах вищої освіти в контексті європейських інтеграційних процесів та концепції інклюзивного навчання. Метою статті є аналіз проблеми диференціації у вищій школі та розкриття сутнісних аспектів диференційованого викладання як умови підвищення результативності навчання всіх здобувачів освіти, зокрема осіб з особливими освітніми потребами. У дослідженні використано метод концептуального аналізу для уточнення категоріального апарату, педагогічне моделювання для виокремлення кластерів диференціації у викладацькій діяльності, метод екстраполяції для перенесення ідей диференційованого навчання зі сфери загальної середньої

освіти у контекст вищої школи, а також описовий метод для характеристики практичних аспектів реалізації диференційованого викладання.

У результаті дослідження з'ясовано, що диференціація у навчанні ґрунтується на врахуванні індивідуально-типологічних особливостей здобувачів освіти та передбачає варіативність змісту, форм, методів і темпів навчальної діяльності. Показано, що основні принципи диференційованого навчання узгоджуються з положеннями інклюзивної концепції освіти та універсального дизайну навчання. Виокремлено ключові принципи диференційованого викладання: гнучкість освітнього процесу, розвивальне оцінювання та створення сприятливого психологічного клімату. Охарактеризовано кластери диференціації у викладацькій діяльності та визначено практичні аспекти їх реалізації у вищій школі: адаптацію навчальних завдань, динамічне групування здобувачів, використання цифрових технологій, гейміфікація та різні форми представлення результатів навчальної діяльності. Доведено, що диференційоване викладання виступає не лише педагогічною технологією, а й стилем професійного мислення викладача, спрямованим на підтримку академічного потенціалу кожного здобувача та розвиток інклюзивної культури в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Окреслено перспективи подальших досліджень, пов'язані з розробленням практичних моделей диференціації у межах окремих освітніх програм і навчальних дисциплін.

Ключові слова: диференціація навчання, диференційоване викладання, інклюзивна освіта, студентоцентроване навчання, заклади вищої освіти, універсальний дизайн навчання.

Abstract. The article analyzes the problem of differentiation of the educational process in higher education institutions in the context of European integration processes and the concept of inclusive education. The purpose of the study is to examine the issue of differentiation in higher education and to reveal the essential aspects of differentiated teaching as a condition for improving learning outcomes for all students, including those with special educational needs. The research employs a conceptual analysis to clarify the categorical framework, pedagogical modeling to identify clusters of differentiation in teaching practice, the method of extrapolation to transfer the ideas of differentiated instruction from secondary education to the higher education context, and a descriptive method to characterize practical aspects of implementing differentiated teaching. The findings indicate that differentiation in learning is based on consideration of students' individual and typological characteristics and implies variability in the content, forms, methods, and pace of learning activities. It is demonstrated that the fundamental principles of differentiated instruction are consistent with the provisions of inclusive education and Universal Design for Learning. The key principles of differentiated teaching are identified as flexibility of the educational process, formative assessment, and the creation of a supportive psychological climate. Clusters of differentiation in teaching practice are characterized, and practical aspects of their

implementation in higher education are defined, including adaptation of learning tasks, dynamic grouping of students, the use of digital technologies, gamification, and multiple forms of presenting learning outcomes. It is argued that differentiated teaching functions not only as a pedagogical technology but also as a style of professional thinking of university teachers aimed at supporting the academic potential of each student and fostering an inclusive culture within the educational environment of higher education institutions. Prospects for further research are outlined and relate to the development of practical models of differentiation within specific educational programs and academic disciplines.

Key words: differentiated learning, differentiated teaching, inclusive education, student-centered learning, higher education institutions, Universal Design for Learning.

Актуальність. Розвиток сучасної вищої освіти відбувається в контексті європейських інтеграційних процесів, упровадження рекомендацій щодо забезпечення якості в європейському просторі вищої освіти (ESG) та утвердження концепції інклюзивного навчання. У рекомендаціях ESG наголошується на необхідності врахування різноманітності учасників освітнього процесу, створення сприятливого освітнього простору для усіх та впровадження гнучких освітніх траєкторій. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема диференціації навчального процесу у закладах вищої освіти (ЗВО) як одного з провідних механізмів реалізації принципу студентоцентрованого навчання. Диференціація передбачає варіативність змісту, форм, методів і темпів освітньої діяльності відповідно до освітніх потреб, рівня підготовленості, мотивації та когнітивних особливостей здобувачів. В аспекті євроінтеграції диференціація навчання постає як інструмент підвищення ефективності освітнього процесу та забезпечення відповідності результатів навчання заявленим компетентностям.

Зазначене актуалізує проблему диференціації навчального процесу у вищій школі та визначає її як важливий напрям сучасних педагогічних досліджень.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблеми диференціації в навчанні, у тому числі й дітей з ООП, розробляли і вивчали Ю. Бабанський, Н. Бібік, В. Бондар, І. Єременко, В. Загв'язинський, В. Засенко, А. Колупаєва, Г. Мерсіянова, О. Повідайчик, О. Таранченко, О. Ярошенко, L. Florian, C. A. Tomlinson, U. Blossing, E. L. Dale, B. Persson, I. Eikeland, J. W. Schofield, інші

вітчизняні і зарубіжні вчені та методисти-практики. У їх дослідженнях розкриваються особливості розуміння диференціації, диференційованого навчання у цілому та стосовно учнів з ООП, основоположні принципи і дієві методи диференційованого навчання як у спеціальних закладах освіти, так і за інклюзивної форми організації навчального процесу. Пропонуються шляхи навчальної диференціації в роботі з дітьми різних категорій ООП.

З огляду на сучасні освітні тенденції, новітні дослідники Eikeland & Ohna (2022) окреслюють мету диференційованого навчання як надання здобувачам освіти можливості повністю реалізувати свій академічний потенціал через різноманітність цілей, змісту, темпу, прогресу, методів роботи викладача, методів навчання тощо. За Vickerman (2012), диференціація полягає в адаптації викладання, навчання та оцінювання як засобу надання можливостей, що відповідають індивідуальним потребам усіх учнів, у тому числі тих, хто має особливі освітні потреби. Tomlinson (2014; 2017) дійшла висновків, що диференційоване навчання є проактивним і орієнтованим на студента підходом, який забезпечує різні способи отримання змісту, обробки ідей і розробки продуктів навчальної діяльності; його сутність полягає у варіативності навчальної діяльності в змішаному класі. Науковиця акцентує, що різноманіття здобувачів освіти потребує гнучкого підходу, який має сприяти розвитку та підтримці всіх, незалежно від відмінностей в інтересах, готовності сприймати інформацію чи профілю навчання. Такої ж думки дотримуються Повідайчик, Хоминець та Логвиненко (2021), зауважуючи, що диференційоване навчання не завжди передбачає групування здобувачів вищої освіти за певними критеріями, важливо в одній групі створювати умови для навчання різних студентів: пропонувати різноманітні завдання (прості, складні, алгоритмічні, творчі), використовувати різні форми і методи навчання.

Незважаючи на постійну увагу науковців до проблеми упровадження диференційованого навчання на різних освітніх рівнях, аналіз наукових педагогічних джерел свідчить, що здебільшого технологія диференційованого навчання активно запроваджується в межах загальної середньої освіти, тоді як її практичне втілення на рівні вищої освіти залишається недостатньо апробованим,

особливо з акцентом на концепцію інклюзії, що зумовлює потребу в поглибленому науковому аналізі та пошуку ефективних моделей упровадження диференціації у вищій школі.

Мета статті. Метою статті є аналіз проблеми диференціації у вищій школі та розкриття сутнісних аспектів диференційованого викладання для забезпечення високої якості й результативності навчання усіх здобувачів.

Методи дослідження. Основними методами дослідження виступили метод концептуального аналізу, за допомогою якого розкрито зміст ключових понять; педагогічне моделювання, яким у статті представлено кластери диференціації у викладацькій діяльності; метод екстраполяції, який допоміг перенести ідеї диференційованого навчання, апробовані в середній школі, у контекст вищої освіти; описовий метод застосований для характеристики представлених практичних аспектів диференційованого викладання.

Результати дослідження. Під диференціацією навчання розуміється такий дидактичний принцип, коли ураховуються індивідуально-типологічні особливості учнів в інтересах розвитку їхніх нахилів і здібностей. На цьому принципі ґрунтується педагогічна технологія диференційованого навчання, яка передбачає створення різних умов навчання для різних шкіл, класів, груп з метою врахування як індивідуальних особливостей, так і домінуючих особливостей їх контингентів (Прохоренко & Засенко, 2024). У дидактичному аспекті (Кизенко та ін., 2012) метою диференціації в навчанні є створення оптимальних умов для виявлення задатків, розвитку інтересів і здібностей кожного школяра через реалізацію сукупності форм і методів, засобів навчання, які впроваджуються відповідно до індивідуальних особливостей учнів з метою протидії нівелюванню особистості. Диференційований підхід дає змогу комплексно підійти до організації освітнього процесу (Шевчук, 2020), визначити складність та темп навчання, а також відповідні форми, методи та засоби навчання для кожної з диференційованих груп здобувачів освіти, підвищити комунікативні здібності, стимулювати самостійність та командну роботу в класі / групі. Диференціацію можна здійснювати на різних рівнях (Макарова, 2014): макро- (створення різних типів закладів освіти), мезо-

(створення різних паралелей класів/академічних груп на основі відповідних критеріїв) або мікро- (робота з різними мінігрупами здобувачів освіти в межах одного класу).

Очевидно, що диференціація, залишаючись багатограним поняттям, розкриває можливості для створення умов більш інклюзивної освіти. Основні принципи диференційованого навчання повною мірою відповідають сучасній інклюзивній концепції освіти, що підтверджує значущість технології диференційованого навчання в освіті осіб з ООП на усіх рівнях.

Серед таких принципів виокремлюються (Ніколенко, 2025) гнучкість (застосування різноманітних стратегій навчання, що дозволяють адаптувати навчальний процес до потреб здобувачів з ООП), розвивальне оцінювання (оцінювання на основі індивідуального прогресу кожного здобувача, а не в порівнянні з іншими; це дає змогу коригувати навчальний процес відповідно до індивідуальних потреб здобувачів з ООП); створення сприятливого психологічного клімату (позитивна атмосфера, взаємоповага та підтримка мають визначальну вагу для успішного навчання усіх здобувачів без винятку).

У полі нашого дослідження перебуває концепт «диференційоване викладання», що ґрунтується на особистісно орієнтованому підході, концепції множинного інтелекту та універсального навчального дизайну, принципах гнучкості та варіативності в навчальному процесі.

Колупасєвою та Таранченко (2018) диференційоване викладання визначене як концептуальний підхід і практична технологія специфічної організації навчального середовища та навчального процесу для якісного опанування курикулуму учнями з особливими освітніми потребами в межах одного класу на максимально можливому для кожного з них рівні. Важливими є умовиводи науковиць, що ця педагогічна технологія охоплює кейс гнучких методів та прийомів навчання; сприяє задоволенню потреб усіх учнів; передбачає урахування в навчальному процесі таких відмінностей, як: індивідуальні стилі навчання, інтереси та бажання здобувачів опанувати нові знання та вміння. А також виокремлені ними чинники, що дають підстави називати викладання диференційованим, серед яких:

- урахування індивідуальних відмінностей здобувачів (освітніх потреб, типів інтелекту, стилів навчання, соціально-культурного середовища та особистих інтересів);
- застосування адаптацій змісту навчання.

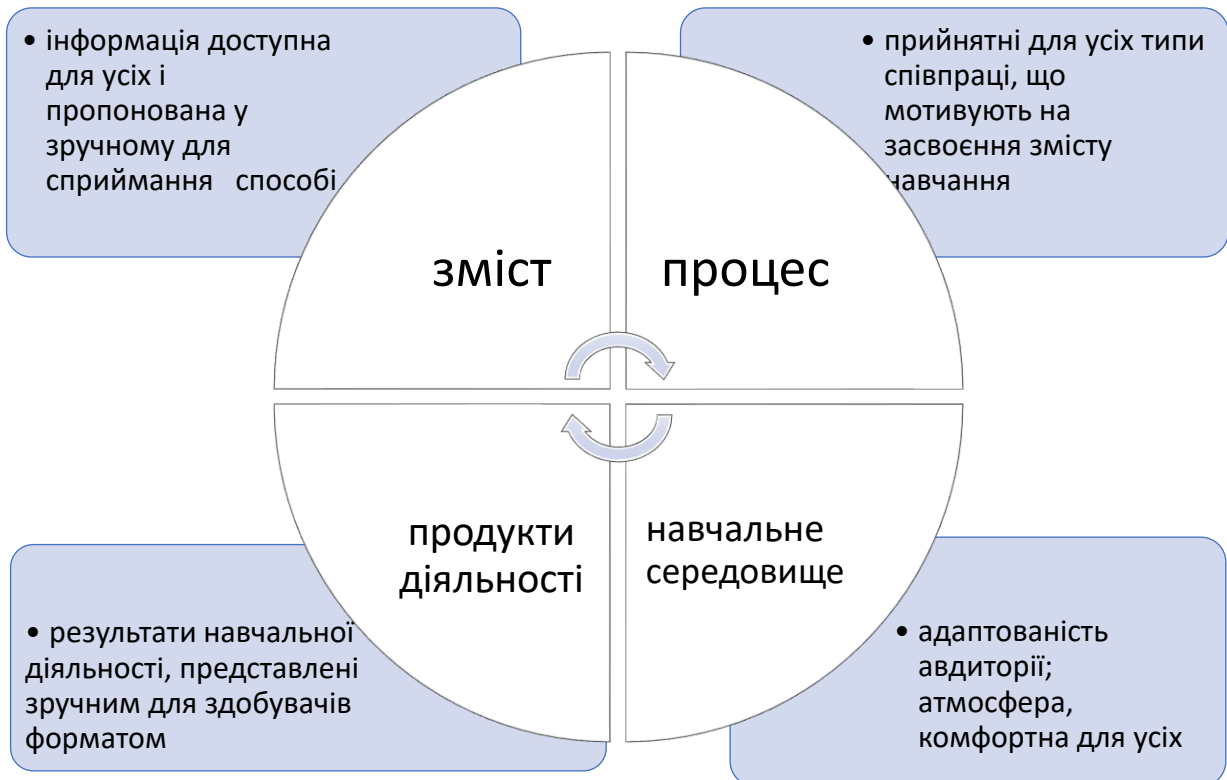
Диференціація освітнього процесу передбачає готовність викладача до такої форми навчання (Шаров & Гладких, 2021) та висуває додаткові вимоги до професійної підготовки: накопичення інформації щодо індивідуальних і навчальних особливостей здобувачів освіти на основі поточного та підсумкового оцінювання; складання диференційованих навчальних завдань; об'єктивний розподіл студентів на групи за вибраними критеріями; формування стійкої навчальної мотивації, активності та самостійності здобувачів освіти; допомога під час виконання завдань у разі потреби; контроль за виконанням навчальних завдань тощо.

У диференційованому викладанні важливо (Ніколенко, 2025), щоб навчальний досвід, набутий здобувачами з ООП на рівні середньої школи (що, як, коли і де вивчали), був адаптований до навчання на рівні вищої, що дасть їм змогу взяти на себе відповідальність за власне навчання в ЗВО, розвивати глибокі соціальні зв'язки та особистісні якості. У зв'язку із цим диференційоване викладання вимагає від викладача уміння розподілити час, ресурси та зусилля в такий спосіб, щоб ефективно навчати усіх здобувачів, незалежно від походження, пізнавальних особливостей та навичок.

Відповідно до рівня готовності здобувачів працювати в команді та напряду пізнавальної активності розрізняють диференціацію у таких кластерах викладацької діяльності (Tomlinson, 2000) – фігура 1.

Фігура 1

Кластери диференціації у викладацькій діяльності

Джерело: укладено автором за Tomlinson, C. A., 2000

Звертаємо увагу на деякі важливі аспекти цих складників забезпечення диференціації у викладанні в ЗВО.

1. Диференційоване навчання починається з визначення потреб здобувачів для оптимізації навчання (стратегія «хто-навчання»), замість того, щоб просто припускати, який метод краще підходить для певного змісту підбраного матеріалу. Тобто диференційоване викладання – це гнучке прийняття рішень, а не заздалегідь спланований список стратегій для певної навчальної теми чи конкретного заняття.

2. Окремі здобувачі з ООП в аудиторії потребують більшої конкретизації та адаптації навчальних завдань. Варто для них мати наготові часткові інструкції.

3. Об'єднувати здобувачів для роботи в групах варто за їх ініціативою, пропонуючи достатньо різноманітні типи співпраці так, щоб співпраця охоплювала усі особливості сприйняття інформації здобувачами з ООП.

4. Групи здобувачів мають бути динамічними (з постійно змінюваним складом). Для цього викладач повинен пропонувати на вибір різноманітні завдання. Змішування груп, у яких беруть участь здобувачі, є також і одним із способів

налагодити взаєморозуміння між здобувачами та розвинути їх інклюзивну культуру.

5. Диференційоване викладання потребує від викладача систематичної рефлексії та моніторингу активності і якості освітньої діяльності здобувачів. Це дасть змогу виокремити найбільш дієві стратегії для конкретної навчальної групи та максимізувати участь і навчальний потенціал здобувачів з ООП.

6. Ефективність диференційованого навчання досягається через підтримку всіх здобувачів без винятку (не ігноруючи і не виділяючи здобувачів з ООП) різними способами: від схвалення їхньої участі до відзначення оригінальності / унікальності способу представлення чи виконання завдання тощо.

7. У диференційованому викладанні значну роль відіграє технологічне забезпечення освітньої діяльності. Тому варто заздалегідь продумувати умови проведення заняття і можливість його адаптації для особливих освітніх потреб здобувачів. На перші шпальти тут виходить цифровий освітній простір, можливості якого дають можливість задовольняти більшість потреб в організації інклюзивного навчання та викладання. Обстановка в аудиторії також має значний вплив на навчання. Тому важливо, щоб за потреби усі здобувачі з ООП мали можливість вільного пересування та обрання найбільш комфортного для себе місця навчання.

Гейміфікація та діджиталізація є важливими факторами ефективної диференціації у викладанні, формуванні базових навичок здобувачів, пріоритетними у здобутті softskills та безальтернативними у формуванні digital-skills (Bakhmat and all, 2023). А компетентності, набуті за допомогою ігрових та цифрових інструментів, стають базою стратегії професійного розвитку.

Як за допомогою онлайн-цифрових освітніх технологій, так і в офлайн-інклюзивному освітньому просторі є допустимим диференціювати рівень складності навчальних завдань, їх кількість та різновиди; час і темп їх виконання; кількість кроків, необхідних для реалізації цілі; форму представлення результатів та необхідний рівень самостійності у виконанні навчальної роботи.

Прикладами диференційованого викладання можуть слугувати:

– за рівнем складності: таксономія Блума;

- за кількістю та різновидами: скаффолдінг;
- за змістом: технологічна інструкція;
- за часом і темпом виконання (ресурсами): метод «вільного вибору»;
- за процесом виконання: активне слухання;
- за результатом: креативна презентація продуктів навчальної діяльності.

Загалом викладене доводить, що єдиного правильного підходу, «рецепту» диференційованого викладання не існує. Воно проявляється у формі креативного стилю мислення щодо оптимізації навчального процесу та реалізації інклюзивних принципів, за яких цінується особистість кожного здобувача.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз проблеми диференційованого викладання у вищій школі показав, що оволодіння цим дидактичним підходом є обов'язковим для ефективної реалізації сучасних освітніх тенденцій євроінтеграції та освітньої інклюзії і потребує спеціальної педагогічної підготовки викладача. Диференціювати навчання для викладача означає стати більш компетентним, творчим і професійним фасилітатором, здатним забезпечити якісну професійну підготовку та саморозвиток усіх здобувачів вищої освіти без винятку.

Водночас потребують більш детального розгляду практичні аспекти диференціації за кожним із представлених кластерів у викладанні як окремих академічних курсів, так і в забезпеченні конкретних освітніх програм професійної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bakhmat, N., Ustyomenko, O., Nikolenko, L., Chernova, T., & Olyanych, V. (2023). Theoretical and methodological analysis of modern educational phenomena: Gamification, digitalization. *Revista on line de Política e Gestão Educacional*, 27(2). <https://doi.org/10.22633/rpge.v27iesp.2.18383>
2. Eikeland, I., & Ohna, S. E. (2022). Differentiation in education: A configurative review. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 8(3), 157–170. <https://doi.org/10.1080/20020317.2022.2146764>
3. Tomlinson, C. A. (2000). *Differentiation of instruction in the elementary grades* (ERIC Digest). Office of Educational Research and Improvement. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED443572.pdf>

4. Tomlinson, C. A. (2017). Making meaning in the disciplines. *Educational Leadership*, 74(5), 88–89.
5. Tomlinson, C. A., & Jarvis, J. (2014). Case studies of success: Supporting academic success for students with high potential from ethnic minority and economically disadvantaged backgrounds. *Journal for the Education of the Gifted*, 37(3), 191-219. <https://doi.org/10.1177/0162353214540826>
6. Vickerman, P. (2012). Including children with special educational needs in physical education: Has entitlement and accessibility been realised? *Disability & Society*, 27(2), 249-262. <https://doi.org/10.1080/09687599.2012.654991>
7. Кизенко, В. І., Васьківська, Г. О., Бондар, С. П., Барановська, О. В., Корсакова, О. К., Липова, Л. А., ... Осадчук, Р. І. (2012). *Дидактичні засади диференціації навчання в основній школі* [Монографія]. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/Kyzenko_2012.pdf
8. Колупаєва, А. А., & Таранченко, О. М. (2018). *Педагогічні технології інклюзивного навчання*. <https://www.yakaboo.ua/ua/pedagogichni-tehnologii-inkluzivnogo-navchannja-2392152.html>
9. Макарова, Л. (2014). Диференціація навчання в контексті особистісно-орієнтованої парадигми. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, (64), 64–70.
10. Ніколенко, Л. (2025). *Теоретичні та методичні засади формування інклюзивного освітнього простору в закладах вищої освіти* (Doctoral dissertation). Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. <https://ispukr.org.ua>
11. Повідайчик, О. С., Хоминець, С. І., & Логвиненко, О. Б. (2021). Науково-дослідницька діяльність як чинник формування професійної мобільності сучасного фахівця. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 1(48), 338–342. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/37596>
12. Прохоренко, Л., & Засенко, В. (Eds.). (2024). *Спеціальна педагогіка і психологія. Сучасний термінологічний словник*. Генеза. <https://ispukr.org.ua/?p=12942>
13. Шаров, С. В., & Гладких, А. В. (2021). Диференціація освітнього процесу як педагогічна проблема. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 36(3), 285–289. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-3-47>

REFERENCES

1. Eikeland, I., & Ohna, S. E. (2022). Differentiation in education: A configurative review. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 8(3), 157–170. <https://doi.org/10.1080/20020317.2022.2146764> [in English].

2. Vickerman, P. (2012). Including children with special educational needs in physical education: Has entitlement and accessibility been realised? *Disability & Society*, 27(2), 249–262. <https://doi.org/10.1080/09687599.2012.654991> [in English].
3. Tomlinson, C. A., & Jarvis, J. (2014). Case studies of success: Supporting academic success for students with high potential from ethnic minority and economically disadvantaged backgrounds. *Journal for the Education of the Gifted*, 37(3), 191–219. <https://doi.org/10.1177/0162353214540826> [in English].
4. Tomlinson, C. A. (2000). *Differentiation of instruction in the elementary grades* (ERIC Digest). Office of Educational Research and Improvement. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED443572.pdf> [in English].
5. Tomlinson, C. A. (2017). Making meaning in the disciplines. *Educational Leadership*, 74(5), 88–89. [in English].
6. Bakhmat, N., Ustymenko, O., Nikolenko, L., Chernova, T., & Olyanych, V. (2023). Theoretical and methodological analysis of modern educational phenomena: Gamification, digitalization. *Revista on line de Política e Gestão Educacional*, 27(2). <https://doi.org/10.22633/rpge.v27iesp.2.18383> [in English].
7. Kolupaieva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2018). *Pedahohichni tekhnologii inkluzyvnogo navchannia* [Pedagogical technologies of inclusive education]. <https://www.yakaboo.ua/ua/pedagogichni-tehnologii-inkluzivnogo-navchannja-2392152.html> [in Ukrainian].
8. Kyzenko, V. I., Vaskivska, H. O., Bondar, S. P., Baranovska, O. V., Korsakova, O. K., Lypova, L. A., ... Osadchuk, R. I. (2012). *Dydaktychni zasady dyferentsiatsii navchannia v osnovnii shkoli* [Didactic foundations of differentiated learning in lower secondary school]. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/Kyzenko_2012.pdf [in Ukrainian].
9. Makarova, L. (2014). *Dyferentsiatsiia navchannia v konteksti osobystisno-oriientovanoi paradyhmy* [Differentiation of learning in the context of a personality-oriented paradigm]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu*, (64), 64–70. [in Ukrainian].
10. Nikolenko, L. (2025). *Teoretychni ta metodychni zasady formuvannia inkluzyvnogo osvitnoho prostoru v zakladakh vyshchoi osvity* [Theoretical and methodological foundations of forming an inclusive educational environment in higher education institutions] (Doctoral dissertation). Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology, NAES of Ukraine. <https://ispukr.org.ua> [in Ukrainian].
11. Povidaichyk, O. S., Khomynets, S. I., & Lohvynenko, O. B. (2021). *Naukovo-doslidnytska diialnist yak chynnyk formuvannia profesiinoi mobilnosti suchasnoho fakhivtsia* [Research activity as a factor in the formation of professional mobility of a modern specialist]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho*

<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/37596> [in Ukrainian].

12. Prokhorenko, L., & Zasenka, V. (Eds.). (2024). *Spetsialna pedagogika i psykholohiia. Suchasnyi terminolohichni slovnyk* [Special pedagogy and psychology: Modern terminological dictionary]. Heneza. <https://ispukr.org.ua/?p=12942> [in Ukrainian].

13. Sharov, S. V., & Hladkykh, A. V. (2021). Dyferentsiatsiia osvithnoho protsesu yak pedagogichna problema [Differentiation of the educational process as a pedagogical problem]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 36(3), 285-289. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-3-47> [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 27.02.2026

Прорецензовано 23.03.2026

Схвалено до друку 30.03.2026

УДК 378.147:376-051:373.2-056.34/.36

Олена Переворська,

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, дошкільної та спеціальної освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

lperevorskay@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8901-7030>

Яна Чигріна,

доктор. філософії зі спеціальності 016 Спеціальна освіта, доцент, доцент кафедри педагогіки, дошкільної та спеціальної освіти Дніпровського національного університету імені Олеся

Гончара

yana.baranets88@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0101-8571>

Тетяна Приходько,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, дошкільної та спеціальної освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

prykhodko-tp@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0138-2592>